

14. FEJEZET

A KÖZTULAJDON FOKOZOTTABB BÜNTETŐJOGI VÉDELME

Madai Sándor

Bevezetés

A büntetőjogi gondolkodásban kevésbé exponált tény, hogy a közvagyon szintén szorosan kapcsolódik a közpénzügyekhez, hiszen a közvagyon-gazdálkodás során keletkező pénz közpénz. Ez három jellemző lehetőséget jelent. Egyfelől a közpénzből megszerzett (például vásárolt, bérelt vagy a rendelkezési jogot egyéb módon biztosító) dolog feletti diszponálási jogra fordított közpénz vonatkozásában is fontos a büntetőjogi védelem. Bár ebben az esetben nem arról van szó, hogy a közpénz keletkezése lenne veszélyeztetve, viszont például az indokolatlanul magas áron megszerzett dologra fordított összeg értelemszerűen negatívan befolyásolja a közpénz mennyiségét. Ellentétes irányú folyamat, ha közvagyont értékesít, bérbe ad stb. a jogosult, így, ha ez indokolatlanul alacsony áron történik, akkor már közvetlenül a közpénz keletkezésekor szenved veszteséget a közpénz jogosultja. Harmadik elemként egy új, a magyar büntetőjog-tudományban ez idáig talán kellően nem exponált megközelítéssel a közvagyonba tartozó vagyonelemek forgalma során keletkező kiadást, illetőleg bevételt egy talán atipikus – szemben például a klasszikus közpénz-keletkeztető adó- és járulékfizetéssel – közpénz-megjelenési esetként aposztrofálható folyamat során felmerülő büntetőjogi eszközöket is át kell tekinteni. Ezek azért fontosak, mert ha a közvagyonba tartozó vagyonelem sérül, akkor az egyfelől javítási, pótlási kiadással jár (ez esetleg megtérül az elkövetőtől), ami azonnali közpénzkiadást involválhat. A másik oldalról viszont az ilyen megrongálódott vagyonelem értékesítése gyakran csak csökkentett áron történhet, amely az eredeti, sérülésmentes forgalmi árhoz képest ismét közpénzkiesést jelent. A magyar büntetőjog történetében a második világháborút követően alakult ki a társadalmi tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelme, amely 1992-ig tartott. Bár azóta a köz- és a magántulajdon elvileg azonos büntetőjogi védelmet élvez, ám azt, hogy ez valóban érvényesül-e napjainkban, szükséges vizsgálat tárgyává tenni. A

történeti jogösszehasonlító elemzés keretében nem csupán a jogalkotói szemléletváltásokat is olykor markánsan tükröző jogszabályokat tekintettem át, illetőleg értelmeztem, hanem a vonatkozó bírói gyakorlatot is. Erre figyelemmel arra is ki kell térni a kutatás során, hogy az elmúlt évtizedekben jellemző köz-, illetőleg magánvagyon (tulajdon) közti differenciálás milyen büntetőjogi változásokat eredményezett.

1. Kiindulópont

A második világháborút követően mindenki számára ismert alapvető társadalmi, gazdasági és politikai változások következtek be Európában. Előbbi fordulatok azonban nem csupán Európát érintették, hanem globális jelentőségűek voltak, s kialakult a kétpólusú világrend. Ismert az is, hogy ebben a világrendben hazánk a Szovjetunió érdekszférájába került, ami nyilvánvaló kihatással volt nemcsak a politikai átalakulásunkra, hanem a jogrendszer azzal együtt járó változására is. A korábbi – mondhatni tradicionális – német jogi hatások a szovjet befolyás mellett kevésbé érvényesültek, érvényesülhettek, hiszen a „keleti blokk” azonos ideológiai alapállása mellett nem volt nélkülözhető a jogi alapállás azonossága, de legalábbis hasonlósága.³⁸⁶ Persze tévedés lenne azt hinnünk, hogy az ideológiai, s jogi „harmonizáció” kizárólag a szovjet érdekszférára volt jellemző. Hasonló folyamat jól kitapintható volt az Egyesült Államok által vezetett érdekcsoport esetében is. Kérdés persze, s külön – talán már a jogtudomány keretein is túlmutató – vizsgálódások tárgyát képezhetné, hogy – akár Keleten, akár Nyugaton – mennyiben volt az egyes államok részéről önkéntes e folyamat. A világháború utáni társadalmi átalakulások magukkal hozták tehát az egyes jogrendszerek változását is, különös tekintettel arra, hogy számos olyan kérdést kellett a jog útján, annak segítségével tisztázni, rendezni, amely nem tűrt halasztást.

Az elsődleges ilyen alapvető elvárás a háborús és népellenes bűncselekmények elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonásának kérdése volt, s e folyamat jogi alapjainak lerakása. Szintén kiemelt figyelmet kapott – érthető módon – az új társadalmi berendezkedés védelmét szolgáló jogszabályok megalkotása. E körben – s talán elsőként – feltétlenül utalnunk kell az új politikai elképzelések érvényesüléséhez nélkülözhetetlen

³⁸⁶ Természetesen a teljességhez az is hozzátartozik, hogy a háború előtti jogintézmények – legalábbis, ami a büntető anyagi jogot illeti – normaszöveg szintjén érvényesültek. Gondoljunk csak arra például, hogy a Csemegi-kódex általános része az 1950. évi II. törvényig (Bt.), különös része pedig az 1961. évi V. törvényig (szocialista Btk.) még hatályban volt.

gazdasági rendre vonatkozó szabályok elfogadására, hiszen az országot a romjaiból kellett újjáépíteni, s ehhez (is) nélkülözhetetlen volt a korábbi gazdaságra vonatkozó joganyag revideálása. Ebben a körben – mint az újjáépítéshez, illetve a „a szocializmus alapjainak lerakásához”³⁸⁷ – nélkülözhetetlen tényező volt a termelési, vagyoni viszonyok tisztázása, vagyis annak tisztázása, hogy kinek a tulajdonában vannak a termelési eszközök, s egyáltalán, a tulajdoni formák meghatározása.

2. Előzmények

Történelmi tapasztalatokból kiindulva megállapíthatjuk, hogy a mindenkori jogalkotó az általa fontosnak tartott elveket nem pusztán deklarálja, hanem védelemben is részesíti. Az idők folyamán eme oltalomnak számos konkrét formáját meghatározta a jogalkotó, s nem feledkezett meg arról sem, hogy az általa kiemelt jelentőségüként kezelt gazdaságfilozófiai deklarációnak ultima ratioként büntetőjogi garanciát is biztosítson. Tévedés lenne azonban azt hinni, hogy ez a büntetőjogi védelem csupán hazánkban létezett. A mintaként szolgáló Szovjetunióban már az 1932. augusztus 7-i, az állami vállalatok, kolhozok és szövetkezetek vagyonának megőrzéséről és a társadalmi tulajdon megszilárdításáról szóló törvényerejű rendelet kiemelt büntetőjogi védelmet biztosított a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett bűncselekmények ellen. A büntetőjogi fellépés a későbbiekben tovább szigorodott: az 1947. június 4-i, az állami és társadalmi tulajdon fosztogatásával kapcsolatos büntetőjogi felelősségről szóló törvényerejű rendelet jelezte, hogy a szovjet jogalkotó továbbra is az 1932-es jogszabály nyomdokain jár.³⁸⁸

A világháborút követően szovjet érdekszférába került országok is hasonló utat jártak be. Albániában 1949-ben alkottak törvényt a társadalmi tulajdon fokozott védelméről, amely természetesen magába foglalta a büntetőjogi védelmet is. Csehszlovákiában az 1950-ben megalkotott büntető törvénykönyv rendelte büntetni a nemzeti vagyont, illetve a népi szövetkezetek vagyonát támadó magatartásokat. Romániában – szintén 1950-ben – külön törvényt fogadtak el a társadalmi tulajdon védelmére, ami viszont már jóval szélesebb körben húzta meg a büntetőjogi védelem körét, ugyanis minden olyan vagyonelemet kiemelt védelemben részesített, amely

³⁸⁷ 1949. évi XX. törvény eredeti preambuluma.

³⁸⁸ Feltétlenül említendő, hogy a jogszabály az állami vagyon elleni cselekményeket súlyosabban rendelte büntetni, mint a kolhoz, illetőleg a szövetkezeti tulajdon sérelmére elkövetett vagyon elleni deliktumokat.

valamilyen közösségi cél megvalósítását mozdította elő. Bulgáriában 1951-ben, a Német Demokratikus Köztársaságban 1952-ben, míg Lengyelországban 1953-ban alkottak külön jogszabályt a társadalmi tulajdon fokozottabb védelméről (Gyarmathy, 1954: 18–22).

Hazánkban (is) a társadalmi tulajdon fokozottabb jogi védelme feltételezi a társadalmi tulajdon létét. A második világháború után Magyarországon is megszületett a döntés: a termelőeszközöket társadalmi tulajdonba kell venni, azokat államosítani kell. E révén az állam tulajdonába került vagyon tekintetében már beszélhetünk állami, társadalmi tulajdonról, azonban – mint azt látni fogjuk – a fogalom egységessége véletlenül sem magától értetődő, s hazánkban sem volt az. A fentiekben már utaltunk rá, hogy pusztán jogpolitikai döntés kérdése az – miként magának a társadalmi tulajdon fokozottabb védelmének elve is –, hogy a politikai hatalom gyakorlói milyen eszközöket kívánnak igénybe venni e kiemelt védelem megvalósításához. Szintén a korábbiakban utaltunk rá, hogy e védelemhez szükséges jogi eszközök rendkívül széles mozgásteret biztosítanak a jogalkotónak, kezdve a pusztán jogszabályi deklarációtól egészen a büntetőjogi védelemig. Magyarországon még két esztendő sem telt el az 1949-es Alkotmány hatályba lépésétől, azonban máris megszületett a különös büntetőjogi védelmet garantáló norma, azonban a kezdeti lépések még az Alkotmány előtti időszakra datálhatóak.

Sokak előtt ismert, hogy hazánkban az első hatályba lépett – s a büntetőjog-történeti szempontból kiemelkedő jelentőségű – büntetőkódex az 1878. évi V. törvénycikk volt (Csemegi-kódex). A tudomány és a praxis művelői – természetesen fejet hajtva az alkotás történelmi jelentősége előtt – több hibáját is gyakorta kritizálva kényszerítették ki végül a kódex többszöri novelláris módosítását. A tény, hogy a kódex harmadik, s egyben utolsó módosítása a büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII. törvény volt, ismert. Az azonban talán már jóval kevesebbek előtt nyilvánvaló, hogy a Csemegi-kódex e „búcsúnovellája” már normaszöveg szintjére emelte az állami tulajdon büntetőjogi védelmének bizonyos aspektusait. A vagyon ellen elkövetett bűncselekményekre vonatkozó rendelkezések címet viselő VIII. fejezet tartalmazta a Csemegi-kódex vagyon elleni bűncselekményeinek körét érintő módosításokat. A fejezet rendelkezései alapvetően csupán arra szorítkoztak, hogy a kódexnek a vagyon elleni bűncselekmények tekintetében észlelhető egyes kirívó fogyatkozásait a Btk. alapvető elveinek érintése nélkül orvosolják. Több klasszikus jogintézmény pontosítása, kiegészítése mellett a módosítás érintette egyfelől a Csemegi-kódex 336. §-

át (A lopás), ugyanis – tekintet nélkül az ellopott dolog értékére – büntettként rendelete büntetni azt, ha a tolvaj állami tulajdonban levő vállalat üzeméhez tartozó berendezési vagy felszerelési tárgyat lopott el.³⁸⁹ A törvény – Ries István igazságügyminiszter által előterjesztett – miniszteri indokolása szerint a magyar társadalom felfogása az 1940-es évek végére még nem jutott el egészen annak felismerésére, hogy a közcélokat szolgáló állami vagyon fokozottabb büntetőjogi védelmet igényel, annál fogva, hogy az állami vagyon ellen irányuló bűncselekmény közvetlenebbül veszélyezteti a közérdeket.³⁹⁰ A novella azonban tartózkodott attól, hogy mindennemű állami vagyonra nézve elkövetett lopást büntetté minősítsen, tekintettel arra, az egyébként e vonatkozásban álláspontunk szerint is helyes, jogpolitikai megfontolásra, hogy ez sok esetben méltánytalan következményekkel is járt volna (pl. állami erdőben elkövetett erdei lopás). Eltérő szemlélettel ítélte meg azonban a jogalkotó azt az elkövetést, amelynek tárgya állami vállalat üzeméhez tartozó berendezési vagy felszerelési tárgy, mert ilyen esetben viszonylag csekélyebb érték ellopását is alkalmasnak tartották a termelés folyamatosságának megzavarására. Persze a normaszöveg értelmezési problémákat is felvetett – mit érthetünk például „a vállalat üzeméhez tartozó berendezési vagy felszerelési tárgy” kritériuma alatt –, amelyet a bírói gyakorlat az állami tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelmének minél szélesebb körre történő kiterjesztése érdekében tágan fogott fel. Szintén az állami tulajdon védelmének megkülönböztetett büntetőjogi szemléletét, vagy legalábbis annak első jeleit, hordozza magán az a rendelkezés, amely – az előzőekhez hasonlóan értékre való tekintet nélkül büntettként minősítve a magatartást – a lopást a posta vagy közforgalmú közlekedési vállalat által üzemben tartott szállítóeszközön szállított, avagy a posta, illetőleg az említett vállalatok pályaudvarán, üzeméhez tartozó egyéb helyiségben vagy területen elhelyezett ingóságok tekintetében elkövetve súlyosabban minősítette. E rendelkezés azért tekinthető speciálisnak, mert ugyan nem a társadalmi tulajdont védte, szigorúbban fenyegetve az arra törőket, hanem az elkövetés helye – pontosabban a tényállásban meghatározott helyen lévő elkövetési tárgy – bírt relevanciával. Ez azért tekinthető fokozottabb büntetőjogi védelemnek, hiszen a meghatározott – talán kivétel nélkül – állami vállalatokhoz kapcsolódott a súlyosabb megítélés. A közérdek fokozottabb védelme egyéb szempontból is visszaköszön: a rendelkezést azért is tartotta

³⁸⁹ 1948. évi XLVIII. törvény, 28. §.

³⁹⁰ Az 1948. évi XLVIII. törvény 28. §-ához fűzött miniszteri indokolás.

a kodifikátor szükségesnek, mert a fent körülírt bűncselekmény a posta és a közforgalmú közlekedési vállalatok zavartalan működése iránt táplált, nélkülözhetetlen bizalom megingatására is alkalmas volt, és így bénítóan hathatott a javak szétosztása szempontjából életbevágóan fontos közlekedés működésére is.³⁹¹

Még az Alkotmány 1949. augusztus 20-i hatályba lépése előtt született meg a termelőszövetkezeti csoportok, tagjaik és vagyonuk fokozott büntetőjogi védelméről szóló 2560/1949. (III.19.) Korm. rendelet, amely az állami tulajdon mellett a termelőszövetkezeti tulajdon fokozott büntetőjogi védelmét biztosította, így téve mintegy egyenlőségjelet a két tulajdoni forma közé. Ennek kapcsán már érezhetjük a későbbi jogalkotás előszelét, hiszen az Alkotmány ezt törvényi szinten is megteszi majd akkor, amikor a társadalmi tulajdon alatt az állami tulajdont, a közületi, illetve a szövetkezeti tulajdont is érti. A jogszabály komplex normaként nem kizárólag vagyon elleni cselekményeket rendelt büntetni, hanem – rögtön az 1. §-ban – a termelőszövetkezet megalakulása, illetőleg működése ellen irányuló magatartásokat pönalizálta. A Kormányrendelet a termelőszövetkezeti vagyonhoz tartozó vagy termelőszövetkezeti használatban álló valamely vagyontárgyra vonatkozó lopást, rablást, zsarolást, sikkasztást, hűtlen kezelést, orgazdaságot, vagyonrongálást, gyűjtogatás elkövetését vagy ezek elkövetésére történő felbujtást rendelte – minden esetben büntettként – a közönséges vagyon elleni deliktumokhoz képest szigorúbban büntetni. Vétségként büntetette a Rendelet azokat – az egyébként mezőrendőri kihágásnak minősülő – cselekményeket, amelyeket termelőszövetkezeti vagyonhoz tartozó vagy termelőszövetkezeti használatban álló vagyontárgy tekintetében követtek el. Végül, de nem utolsó sorban, a termelőszövetkezeti csoport tagját fokozott felelősség terhelte a termelőszövetkezeti vagyonhoz tartozó, vagy termelőszövetkezeti használatban álló és az elkövető kezelésére bízott, vagy használatába adott vagyontárgy tekintetében, ugyanis ezek gondatlan megrongálása vagy megsemmisítése – ha súlyosabban nem – kihágásnak minősültek. Kérdés persze, hogy miért nem választotta a jogalkotó azt a megoldást, mint amit a III. Büntetőnovellánál, nevezetesen: az új szabályok törvénybe iktatását? Egyrészt ez koherensebbé tette volna a büntetőjog rendszerét – amely a későbbi átláthatatlansága miatt kikényszerítette a Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállításának (BHÖ) létrejöttét –, másrészt konzekvens jogpolitikai szemléletet tükrözve, letette volna voksát

³⁹¹ Az 1948. évi XLVIII. törvény 28. §-ához fűzött miniszteri indokolás.

az egységes büntetőtörvény elve mellé.

Nem sokkal a Kormányrendelet hatályba lépését követően alapvető közjogi változás következett be az országban. Külön magyarázatot, illetőleg bizonyítást nem igénylőnek tűnik, hogy a háború előtti és utáni társadalmi viszonyok eszmei háttére alapvetően eltért egymástól, szükséges volt azonban ennek a ténynek a jogszabályi deklarálása, hiszen ez határozta meg hosszú időre hazánkban a tulajdonviszonyok sajátosságait. A jogalkotó – talán e kérdés alapvető voltára is figyelemmel – az akkor még relevanciával bíró jogforrási hierarchia előkelő – sőt legelőkelőbb – helyén álló jogforrásába iktatta be az erre vonatkozó legelemibb szabályokat. A Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény – 1949. augusztus 20-án hatályba lépett szövege – rögzítette, hogy „a Magyar Népköztársaságban a termelési eszközök zöme társadalmi tulajdonként az állam, a közületek vagy szövetkezetek tulajdonában van.”³⁹² Ehhez képest kivételesnek volt tekinthető – legalábbis az Alkotmány 4. §-ának jogtechnikai megoldásából ezt a következtetést lehet levonni – az, ha termelőeszköz magántulajdonban volt. Szintén erre enged következtetni – a kodifikációs megoldáson túl – a norma megfogalmazása: „termelési eszközök magántulajdonban is lehetnek.” Az „is” közbeiktatásával jelezte a jogalkotó – bár elvi lehetőségét nem zárta ki a magántulajdon létezésének –, hogy preferált tulajdoni formának a társadalmi tulajdont tekinti. A norma szövegezői tehát egyértelműen és kétséget nem hagyó, illetve tűrő módon deklarálták a társadalmi tulajdon primátusát.³⁹³ Mindezekon túl a jogalkotó azonban további korlátot is állított a magántulajdon túlzott mértékű elterjedése elé, ugyanis szintén az Alkotmány tartalmazta azt a magántulajdonra vonatkozó kritériumot, hogy a magántulajdon és a magánkezdeményezés a köz érdekeit nem sérthette.³⁹⁴ Láthatjuk, hogy az Alkotmány meglehetősen szűkszavúan foglalt állást az állam gazdasági berendezkedésének alapját meghatározó, koncepcionális politikai kérdésben, ugyanakkor most már egyértelmű és kétséget kizáró módon meghatározta azt a kört, amelyet társadalmi tulajdonnak, s így fokozottabban védendőnek ítélt.

A 2560/1949. (III.19.) Korm. rendelet nem sokáig óvhatta a termelőszövetkezeti tulajdont, ugyanis a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 24. törvényerejű rendelet 9. §-ának (3)

³⁹² 1949. évi XX. törvény, 4. §. (1) bek.

³⁹³ Természetesen nem hazánk volt a társadalmi tulajdont előtérbe helyező egyetlen állam.

³⁹⁴ 1949. évi XX. törvény, 8. §. (2) bek.

bekezdése a jelen munka szempontjából fontos részeit hatályon kívül helyezte.³⁹⁵ Az Alkotmány minden állampolgár kötelességévé tette a nép vagyonának megvédését és a társadalmi tulajdon megszilárdítását, a tvr. pedig ezen alkotmányos kötelezettségnek kívánt nyomatékot adni a vagyon elleni deliktumok e sajátos körénél.³⁹⁶ A tvr. a „társadalmi tulajdon” kifejezést használta, ekként jelölve meg a benne foglalt bűncselekmények jogi tárgyát. Az Alkotmány 4. §-a értelmében társadalmi tulajdon az állam, a közületek és a szövetkezetek vagyona volt. Társadalmi tulajdonban levő vagyon volt ehhez képest az olyan vagyon, amely az állam, az állami vállalat, a szövetkezet vagy más közület tulajdonában állt. A jogszabály tehát egyenlőségelet tett a definícióban említett négy entitás – az állam, az állami vállalat, a szövetkezet vagy más közület – közé, s azonos szintű védelemben részesítette valamennyit. Az említett kör tulajdonán kívül társadalmi tulajdonban levő vagyonnak kellett tekinteni a törvényerejű rendelet alkalmazása szempontjából az olyan vagyont is, amely az állam, az állami vállalat, a szövetkezet vagy más közület használatában van, illetőleg rendelkezése vagy kezelése alatt áll.³⁹⁷ E fikcióval a jogalkotó a lehető legszélesebb körre húzta a büntetőjogi védelem határát. Álláspontunk szerint nem nehéz belátni, hogy a fikció segítségével széleskörű jogértelmezésre adott lehetőséget a jogalkotó, hiszen az állam, illetőleg a normaszövegben megjelölt szervezetek „használatában”, „rendelkezése alatt”, „kezelésében” állás értelmezésére csupán a konkrét körülmények, s nem ritkán a jogi háttér részletes feltárását követően, azok ismeretében kerülhetett sor (Tímár, 1951: 30–33). E fogalomtriász persze azt is jelentette, hogy a magántulajdonban – de például a megjelölt szervezetek használatában – lévő vagyontárgyra elkövetett deliktum is fokozott büntetőjogi megítélés alá esett.

De milyen cselekmények is tartoztak a tvr. értékelési körébe? A társadalmi tulajdonban levő vagyontárgy ellopását, elsikkasztását, jogtalan elsajátítását és megrongálását, a társadalmi tulajdonban levő vagyonban kárt

³⁹⁵ Csupán az érdekesség kedvéért utalunk rá: mozgalmas év volt a büntető-jogalkotás terén az 1950. esztendő, ugyanis ekkor fogadták el a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvényt (Bt.) is.

³⁹⁶ A tvr.-ben tükröződött a büntetőjog ultima ratio jellege is, mivel a korabeli szakirodalom rámutat arra, hogy a társadalmi tulajdon fokozottabb védelmét más területen is érvényesítette az állam. Ilyen terület volt például a politikai nevelés, a kulturális színvonal emelése stb. Lásd: Kálmán, 1951: 281.

³⁹⁷ Végiggondolva a kérdést érdekes, hogy – legalábbis a normaszöveg szintjén – nem volt kizárt más állam, vagy más államban működő szövetkezet, illetőleg ilyen közület a tvr.-ben foglalt fokozottabb büntetőjogi védelme.

okozó csalást öt évig terjedő börtönnel rendelte büntetni a jogszabály.³⁹⁸ Ugyanilyen büntetéssel volt sújtandó az a társadalmi tulajdonban lévő vagyron kezelésével vagy gondozásával megbízott személy, aki helyzetével akár a maga, akár más anyagi érdekében visszaélve, a társadalmi vagyron károsodást idézett elő. A hanyag kezelést is büntette a jogszabály, igaz jóval enyhébb – két évig terjedő börtön – büntetéssel. Még súlyosabban – akár halálbüntetéssel is – volt büntetendő, aki a fenti cselekményekkel különösen nagy kárt okozott, visszaesőként, illetve bünszövetkezet³⁹⁹ tagjaként követett el társadalmi tulajdon elleni büntettet. A társadalmi tulajdonban levő vagyontárgy felgyújtása vagy felrobbantása, valamint különösen nagy kár okozása esetén az ilyen vagyontárgy elrablása is halálbüntetés alá esett. Végül, egy évig terjedő börtönnel fenyegette azt az elkövetőt a jogalkotó, aki hitelt érdemlő tudomást szerzett ugyan arról, hogy az előzőek szerint büntetendő büntett elkövetése készül, és ezt a hatóságnak, mihelyt tehetette, nem jelentette. Láthatjuk tehát, hogy a tvr. komplex módon közelítette meg a társadalmi tulajdon védelmének büntetőjogi problematikáját, s a vagyron elleni deliktumok széles körét súlyosabb büntetéssel fenyegette a magántulajdon sérelmére történő elkövetéshez képest. Új elemként rögzítette a jogalkotó e körben a feljelentési kötelezettség elmulasztását, ez a korábbi szabályozásban még nem szerepelt.

A tvr. hatályba lépésével egyébként egyfajta sajátos, ambivalens kettősség továbbra is érvényesült. A jogalkotó ugyanis egyfelől törekedett a kódexszintű, egységes szabályozás kialakítására, amire ékes példa a Btá. megszületése. Másrészt ugyanakkor késedelmet nem tűrő módon érvényre kívánta juttatni alapvető büntető-jogpolitikai álláspontját az általa fontosnak tartott kérdésekben. Erre pedig – mivel a teljes kódex csupán 1961-ben született meg – az egyéb, rendelkezésre álló jogforrásokban látott lehetőséget, erre példa a 2560/1949. (III.19.) Korm. rendelet is. Ez a folyamat végső soron tehát a büntetőjog többsikú, több normában szabályozottá válását eredményezte. A társadalmi tulajdon kiemelt védelme legalábbis mindenképpen ilyen differenciáltan kodifikálttá, több szinten

³⁹⁸ Csupán az összehasonlítás kedvéért említjük meg, hogy például lopás vétségéért a Csemegi-kódex ekkor még hatályban lévő Különös Része (339. §.) egy évig terjedő fogházzal büntette az elkövetőt. Ez tehát azt jelentette, hogy ugyanaz a cselekmény közönséges – magántulajdonban lévő dologra elkövetett – lopás esetén egy évig terjedő fogházzal, míg társadalmi tulajdonban álló dologra elkövetve öt évig terjedő börtönnel volt fenyegetve. Önmérsékletet tanúsított a jogalkotó ugyanakkor azzal, hogy továbbra is kihágásnak minősültek a törvényerejű rendeletben említett, társadalmi tulajdon ellen irányuló bűncselekményeket, ha a vagyontárgy értéke a harminc forintot nem haladta meg.

³⁹⁹ A kifejezés nem elírás, valóban bünszövetkezetet említ a normaszöveg.

szabályozottá vált, mivel a magántulajdont a Csemegi-kódex Különös Részében szabályozott tényállások védték, míg a társadalmi tulajdont a már említett, illetőleg a későbbiekben említendő külön normák óvták. Kérdés persze, hogy miért nem a még hatályos Csemegi-kódexet, illetőleg annak Különös Részét módosították. Ennek valószínűleg inkább ideológiai, mintsem szakmai okai lehettek, amelyről jogszabályi preambulumbok, illetve miniszteri indokolások is tanúskodnak.⁴⁰⁰ Az 1950. évi 24. törvényerejű rendelet tehát újabb lépés volt a büntetőjog dezintegrációjának útján, amelynek végül majd a szocialista Btk. vetett gátat, és integrálta ismét egy normába a büntetőjog alapvető szabályait.

A tvr. hatályba lépését követően a társadalmi tulajdon védelme továbbra is alapvetően determinálta a büntető-jogalkotást, s annak egyik központi elemeként deklarálnak. Ennek egyik ékes bizonyítéka a Btá. preambuluma: „*a büntetőtörvénykönyv új általános része annak a gazdasági, társadalmi és politikai átalakulásnak felel meg, amely a felszabadulást követően országunkban végbement, s azokat a büntetőjogi alapelveket foglalja törvénybe, amelyek a szocializmus építésének érdekeit, a társadalmi tulajdon védelmét szolgálják.*” Ez a deklaráció – párhuzamba állítva az Alkotmány rendelkezéseivel – nyilvánvalóan hangsúlyváltásokkal ugyan, de alapvetően hosszú évtizedekre meghatározta a jogalkotónak a társadalmi tulajdon büntetőjogi – s egyáltalán jogi – védelméhez való viszonyát.

Az egységes – ma már tudjuk: 1961-es – kódex megalkotására vonatkozó feladatok végrehajtása során, a büntetőpolitikai célkitűzések elérése érdekében a jogalkotásra is bizonyos tennivalók hárultak, amelyek között elsősorban a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 24. tvr. módosítása vált szükségessé, melyre a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 24. törvényerejű rendelet módosításáról, illetve kiegészítéséről szóló 1956. évi 11. törvényerejű rendelettel került sor. A 1950. évi 24. tvr. alapvető, koncepcionális módosítását a Btá. hatályba lépése (is) indokolta. A Btá. 11. §-a kimondta, hogy „*büntetni kell a gondatlanságból elkövetett büntetett is, kivéve, ha a*

⁴⁰⁰ Lásd például 1950. évi II. törvény általános indoklását: „A büntettekről és vétségekről szóló büntetőtörvénykönyv (1878. évi V. tv.) a liberálkapitalizmus jogalkotásának jellegzetes terméke, és mint ilyen magán viseli keletkezése korának bélyegét. Minden büntetőtörvénykönyv a fennálló állami, gazdasági és társadalmi rend megvédésének eszköze; ámde alig lehet kétséges, hogy az a büntetőtörvény, amely a kapitalista termelésen nyugvó gazdasági és társadalmi rend megvédelmezésére volt hivatott, nem lehet alkalmas arra, hogy a népi demokrácia rendjét a dolgozó nép ellenségeivel szemben megőrizze.”

törvény csak a szándékos elkövetés büntetését rendeli.” A normaszöveg alapján tehát – szemben a hatályos Btk. megoldásával – külön utalás nélkül büntendő volt a gondatlan elkövetés is. Az 1950. évi 24. tvr. a társadalmi tulajdon gondatlan megrongálását is hat hónaptól öt évig terjedő börtönnel büntette. A büntetési tételnek ez a kirívó aránytalansága a gyakorlatban sokszor helytelen döntést eredményezett; a bíróság kénytelen volt egészen kis jelentőségű gondatlan magatartásokat is a kizárólag szándékosan elkövethető egyéb vagyron elleni bűntettekkel azonos megítélés alá vonni, ami természetszerűleg a konkrét büntetésre sem maradhatott hatástalan. A bűnösség kapcsán eszközölt további módosítást is az új tvr. Az 1950. évi 24. tvr. 6. §-a kifejezetten nem rögzítette, hogy a társadalmi tulajdon felgyújtása vagy felrobbantása csak szándékosan követhető el. A bírói gyakorlat a Btá. 11. §-a folytán e rendelkezések alá vonta a társadalmi tulajdon sérelmére gondatlanul elkövetett tűz- vagy robbanás okozást is, ami ennél fogva halállal fenyegetett büntetté vált. A gondatlan cselekmények halálbüntetéssel való fenyegetése azonban már ekkor sem felelt meg a jogalkotó szándékának, így nem volt mellőzhető e tekintetben sem a módosítás (Perényi, 1951: 398–402). Úgyszintén involválta a módosítást az a szabály, amely halálbüntetéssel fenyegette a társadalmi tulajdonban lévő vagyontárgy felgyújtását abban az esetben is, ha a cselekmény egyébként nem volt például állam elleni bűncselekménynek, vagy más, fokozottan társadalomra veszélyes cselekménynek tekinthető (például valós veszélyt nem jelentő felgyújtása a vagyontárgynak). E módosítások következtében az új tvr. a társadalmi tulajdon hanyag kezelésén felül a gondatlan rongálás eseteit, valamint a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett tűz- és robbanás gondatlan okozását is egy szakasz alá vonta, és azokat hat hónaptól két évig terjedő börtönbüntetéssel fenyegette, minősített esetként szabályozva az e cselekmények általi különösen nagy kár okozását. Alapvető jogpolitikai szemléletváltás is megfigyelhető az új tvr.-ben, ugyanis egyfelől az eset összes körülményeinek mérlegelése folytán csekélyebb súlyúnak minősülő cselekményeket egy évig terjedő börtönbüntetéssel fenyegette, másrészt e csekélyebb súlyú cselekményeket – külön feltételek fennállása esetén – fegyelmi úton is elbírálhatóvá tette.

Az 1956. évi 11. törvényerejű rendeletben a jogalkotó – talán megérezve a forró ősz hűvös előszelét – differenciáltabb rendszert hozott létre, és – figyelemmel a korábban már említett eltérő büntetési tételekre – szélesebb körben lehetővé tette az egyéniesítést, s igyekezett az egyes deliktumok mögött meghúzódó társadalomra veszélyességet reálisabban, a valós életviszonyoknak megfelelően értékelni, s ezt a büntetési tételkeretek

jelentős módosításával kifejezésre juttatni (Békés–Borbíró, 1958: 92–105).

A korábbiakban már utaltunk rá, hogy gyakori jogalkotói hivatkozás volt az '50-es években az, hogy a büntetőjog különböző szintű jogforrásokban történő szabályozása azért szükséges, mert amíg nem jön létre egy egységes, a szocialista elveken nyugvó büntető törvénykönyv, addig az eltérő társadalmi szemléletű Csemegi-kódex nem alkalmas a társadalmi tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelmének garantálására. Néhány esztendővel később azonban új jogszabály született, amely ezt a hivatkozási alapot végképp megszüntette, ugyanis elfogadták a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvényt. E norma azon túl, hogy az általános részt a Btá. szemléletét alapvetően megőrizve rekodifikálta, hatályon kívül helyezte a jogalkotónak mindeztidáig sok problémát okozó Csemegi-kódex Különös Részét,⁴⁰¹ és egy új, egységes kódexet hozott létre. A törvény XVI. fejezete érdekes jogtechnikai megoldást tükröz, ugyanis a fejezet megjelölését követően A társadalmi tulajdon elleni *büntettek* címet rögzítette, majd – közvetlenül ez után, viszont már a következő sorban – szerepel A személyi javak elleni *büntettek* (al)cím.⁴⁰² A jogalkotó tehát beépíti e fejezetbe a személyi javak ellen elkövetett cselekményeket, s a jogi tárgy részbeni különbözőségére tekintettel sem szabályozza azokat önálló fejezetben.⁴⁰³ A norma szövegezéséből viszont egyértelmű állásfoglalást nem lehet levonni arra vonatkozóan, hogy melyik cím tekinthető „főcímnak”, illetőleg hogy áll-e egyáltalán ilyen differenciálás a jogalkotó szándékában, vagy a két cím egymás mellé rendeletnek tekintendő, s pusztán (jog)technikai kényszerből kellett valamelyiket előrébb elhelyezni. A tényállások fejezeten belüli csoportosítása sem feltétlenül segít kideríteni a jogalkotó elképzelését, tekintettel arra, hogy előbb a lopás (291. §.), a sikkasztás (292. §.), a csalás (293. §.), a hűtlen kezelés (294. §.) alaptényállásait szabályozta a jogalkotó, ehelyütt mellőzve azonban a büntetési tétel meghatározását, pusztán a tényállási elemek meghatározására került sor. A társadalmi tulajdon jelentőségét előtérbe helyező jogpolitikai koncepcióból kiindulva azonban talán nem alaptalan a megállapításunk, miszerint A személyi javak elleni *büntettek* csupán alcímként funkcionált, de legalábbis másodlagos

⁴⁰¹ A teljesség kedvéért természetesen azt is meg kell jegyeznünk, hogy a vagyon elleni deliktumok tekintetében – bár a szocialista törvényhozás a Csemegi-kódex iránti fenntartását gyakran egyértelművé tette – a főbb tényállások relációjában bizony megőrizte az 1878. évi V. törvénycikk szellemiségét, többször még a normaszövegét is.

⁴⁰² A cselekmények vagyon elleni jellege nem kap szerepet egyik címben sem.

⁴⁰³ A kodifikáció koncepciójának értékelésére lásd például: Ádám, 1959: 234–237.

jelentőségűvé vált. Szembeötlő és alapvető különbség a társadalmi tulajdon sérelmére, illetve a személyi javak ellen irányuló deliktumok szabályozása körében például az, hogy míg a személyi javak ellen elkövetett lopás, sikkasztás, csalás, illetőleg hűtlen kezelés három évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő, addig a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett előbbi cselekményeket hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegette a törvény.

Az 1961. évi V. törvény a két tulajdoni formát tehát élesen megkülönböztette, s e differenciáláshoz eltérő jelentőséget kapcsolt. Ez megmutatkozott egyfelől a társadalmi tulajdont károsító egyes bűncselekményeknek a személyek javai ellen elkövetett hasonló cselekményekhez képest súlyosabb büntetési tételeiben, másfelől abban, hogy bizonyos cselekmények csak a társadalmi tulajdonra elkövetve valósítottak meg bűncselekményt, a személyek javai ellen elkövetve nem (László, 1991: 373). Ilyen speciális deliktum volt például a gondatlan rongálás, amely csak társadalmi tulajdonra elkövetve volt büntetendő.⁴⁰⁴

A szocialista Btk. a társadalmi tulajdon fokozott büntetőjogi védelmének rögzös útján fontos mérföldkő. Az egyik legfontosabb érdeme az volt, hogy egy egységes, komplex szemléletű kódexbe integrálta a korábban sokféle normában és több szinten szabályozott joganyagot. Mindezekon túlmenően az is kiemelendő, hogy a két tulajdoni formára elkövetett deliktumok büntetési tételei közötti differenciálást csökkentette, s azok a kirívóan súlyos büntetési tételek kikerültek a szabályanyagból, amelyek például az 1950. évi 24. törvényerejű rendeletre voltak jellemzőek. A gyakorlatban a közelítés azt jelentette, hogy – kiindulva a 1978. évi IV. törvényben ismert és egyébként az 1961. évi V. törvényben is nagyon hasonlóan rögzített tételkeretekhez – általában egy büntetési tétellel szigorúbb büntetést rendelt a jogalkotó a társadalmi tulajdon sérelmére történő elkövetésnél alkalmazni változatlan tényállás esetén. Szintén fontos sajátossága volt az a rendkívül előremutató szabálya a törvénynek, amely szerint, ha a társadalmi tulajdont vagy a személyek javait károsító lopás, sikkasztás, csalás, hűtlen kezelés,

⁴⁰⁴ A társadalmi tulajdont károsító rongálásban állapította meg a bűnösségét a bíróság annak az elkövetőnek, aki a termelőszövetkezet főmezőgazdászaként a tsz földjén végeztetett talajmunkákat, s eközben régészeti leletek kerültek elő a földből. Az elkövető – bár felismerte a leletek muzeális jellegét – utasította a dolgozókat a földmunka folytatására, amely során megrongálták a leletek egy részét (Legf. Bír. Eln. Tan. B. törv. 549/1975). Egyéb bűncselekmények mellett a társadalmi tulajdont károsító gondatlan rongálásban állapította meg a bűnösségét a bíróság annak az elkövetőnek, aki gépkocsijával megcsúszva egy másik – állami vállalat tulajdonában lévő – járműnek ütközött (PKKB 6.B.33748/1964).

orgazdaság vagy rongálás az eset körülményeire – különösen a kár nagyságára, az elkövető személyi körülményeire, a büntett indítékára és az elkövetés módjára – tekintettel a büntett kisebb súlyú volt, akkor enyhébb büntetéssel fenyegette az elkövetőt a jogalkotó. Feltétlenül utalnunk kell arra a – vizsgálódásunk szempontjából rendkívül jelentős – tényre, hogy a jogalkotó a kisebb súlyú büntettek vonatkozásában azonos elbírálás alá vonta a társadalmi tulajdont és a személyek javait károsító deliktumokat. E tekintetben tehát megszűnt a differenciálás, s ez az egyik – bár talán kevesek által felismert és ekként még nem aposztrofált – előfutára annak a folyamatnak, amely a történelmi változások következtében lezajló, rendszerváltásnak nevezett folyamat eredményeként azzal zárult, hogy a jogalkotó már az Alkotmány szintjén is egyenlőséglelet tett a társadalmi és a személyes tulajdon közé, s ez a jogállam kritériumainak megfelelően majd a Büntető Törvénykönyv szabályainak módosulását involválva, a büntetőjogban is manifesztálódott.

A társadalmi tulajdon büntetőjogi védelmét változatlan formában közel tíz eszendeig szolgálta a szocialista Btk. 1971-ben azonban olyan átfogó reformot élt meg a törvény, amely alapjaiban érintette az általunk vizsgált területet is. Az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet – 1972. január 1-jei hatállyal – azon túlmenően, hogy valóban generális jelleggel revideálta a vagyon elleni deliktumok körét, szemléletét tekintve is új alapokra helyezte a társadalmi tulajdon fokozottabb védelmének büntetőjogi szabályozását. Valóban – miként látjuk majd – alapvetően átértékelődött a vagyon elleni deliktumok rendszere. A társadalmi tulajdon károsító és a személyek javai ellen elkövetett bűncselekmények külön törvényi szabályozása a szocialista Btk.-ban megfelelt a fennálló gazdasági-társadalmi viszonyoknak. A büntetőjogi védelem szempontjából ez a megkülönböztetés azonban a '70-es évek elejére már nem tűnt indokoltnak, létrejöttek ugyanis azok a gazdasági és jogi feltételek, amelyek alapul szolgálnak a társadalmi és a személyi vagyon büntetőjogi védelmének egységes rendezésére. Látható tehát, hogy a tvr. nem a jogi tárgyak különbözőségére figyelemmel változtatott a szabályozási elveken – hiszen a differenciálást a deliktumok többségének relációjában meg is szüntette –, hanem elsősorban praktikus szempontokat kívánt előtérbe helyezni (Bodgál et al., 1981: 491). Ilyen szempont volt például az, hogy a társadalmi tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelmét már nem a normaszöveg szintjén kívánta biztosítani, hanem azt a bíróságokra bízta. A büntetési tételek és a minősítő körülmények egységesítésével ugyanis természetesen nem kívánta csökkenteni a társadalmi tulajdon (vagyon) büntetőjogi védelmét, azonban

ügy értékelte, hogy a társadalmi tulajdont károsító cselekmények társadalomra veszélyessége a büntetési kereten belül megfelelően értékelhető. A két tulajdoni forma egységes védelmének elve alól a norma három esetben tett kivételt: a hanyag kezelésre, a gondatlan rongálásra, valamint a feljelentési kötelezettség elmulasztására vonatkozó rendelkezéseknél. Ezekben az esetekben a társadalmi tulajdon és a személyi tulajdon közötti eltérések továbbra is a különbségtétel fenntartását indokolták. E rendelkezések egységesítése vagy a társadalmi tulajdon védelmének csökkenését, vagy pedig a személyi tulajdon elleni bűncselekmények körének indokolatlan kiterjesztését eredményezték volna. A két tulajdoni forma büntetőjogi védelmének egységes rendezése szükségessé tette a XVI. fejezet címének megváltoztatását is. Minthogy az e fejezetben elhelyezett rendelkezések nemcsak a tulajdonjogot, hanem minden vagyoni jogosítványt védtek, a tvr. a fejezet címéül az addigra már általánosan is elfogadottá vált: „*A vagyon elleni bűncselekmények*” megjelölést vette fel. Mindezeket túl kiemelt jelentőségű az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet a hazai jogfejlődés szempontjából, mert megszüntette a halálbüntetés alkalmazásának lehetőségét a vagyon elleni cselekmények körében, és szélesítette a csekélyebb súlyú cselekmények körében a vagylagos szankciók alkalmazásának lehetőségét (Györgyi, 1984: 94).

Nem sokkal az 1971. évi 28. tvr. hatályba lépését követően a jogalkotónak hiányérzete támadt. Úgy vélte, hogy – habár nagy ívű, novelláris, s mint láttuk alapvető változásokat hozó módosítás volt a '71-es – csupán egy új kódex tudja biztosítani az általa is elvárt szinten a társadalom védelmét. E megfontolás alapján 1974-ben megkezdődtek az Igazságügyi Minisztériumban az új Büntető Törvénykönyv előkészítésének munkálatai.⁴⁰⁵ A kodifikációs bizottság az új törvény előkészítése során – a vagyon elleni bűncselekmények vonatkozásában – több olyan kérdéssel is foglalkozott, amelyek részben teoretikus, részben praktikus jelentőséggel bírtak. A törvény előkészítése során a kodifikációs bizottság azt javasolta – s ezzel a koordinációs bizottság is egyetértett –, hogy a két tulajdoni forma egységes büntetőjogi védelmének koncepcióját az új büntető törvénykönyv is kövesse, mivel a kodifikációs bizottság úgy ítélte meg, hogy „*az 1971. évi módosítás indokai változatlanul fennállnak*” (László, 1991: 373). E deklarációnak megfelelően az új törvény tehát megtartotta a társadalmi, illetőleg a személyes tulajdon elleni cselekmények egységes szabályozását, két vonatkozásban tartva csupán meg a kollektív tulajdon preferáltságát: az

⁴⁰⁵ Részletesebben lásd Bárd, 1978: 762–766.

egyik a hanyag kezelés tényállása volt, a másik pedig a gondatlan rongálás szabályozása. Emellett fontos nívuma volt a kódexnek a vagyon elleni deliktumok minősített eseteinek egyszerűbb meghatározása, valamint e körben a büntetési tételek mérséklése: vagyon elleni bűncselekményért a legsúlyosabb kiszabható büntetés a két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés volt.

3. A rendszerváltás utáni időszak

Láthattuk, hogy csupán két tényállás relációjában maradt meg a törvényi differenciáltság, míg a többi deliktum viszonylatában a jogalkotó nem tett különbséget a társadalmi, illetőleg a személyi tulajdon sérelmére történő elkövetés büntetőjogi értékelése tekintetében, azt a bíróságok büntetéskiszabási gyakorlatára bízta. Ez az állapot a rendszerváltás időszakáig állt fenn. Hazánkban – mindenki előtt ismertén – 1989–90-ben olyan változások mentek végbe, amelyek alapjaiban megváltoztatták az ország társadalmi és jogi berendezkedését. E folyamat természetesen elsőként érintette az Alkotmányt. Bár többször fogtak neki új Alkotmány kidolgozásának, azonban az új idők új kihívásainak mégis az 1949. évi XX. törvény módosításával próbáltak megfelelni, mivel ekkor még az új Alkotmány elfogadásához szükséges politikai konszenzus – s leginkább a parlamenti többség – nem volt meg.

Vizsgálódásunk szempontjából kiemelt fontossággal bír az Alkotmány módosításainak köréből az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény. E norma az Alkotmány I. fejezetének szövegét újra cserélte, s e változtatás érintette bizony hazánk gazdasági rendszerének alapjait is. A törvény 2. §-a az Alkotmány 9. §. (1) bekezdésébe iktatva megállapította, hogy *„Magyarország gazdasága a tervezés előnyeit is felhasználó piacgazdaság, amelyben a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül.”* A jogalkotó ezzel egyértelműen állást foglalt a két tulajdoni forma azonos szintű védelme mellett, amely természetesen annak büntetőjogi védelmére is kiterjedt. Pontosabban ki kellett volna terjednie. Azaz a társadalmi tulajdon utolsó büntetőjogi bástyáját jelentő hanyag kezelés, illetőleg a gondatlan rongálás tényállásának revideálása sem lett volna mellőzhető. A jogalkotó azonban – talán a rendszerváltás bódító áramlatától elalélva – figyelmen kívül hagyta a jogrendszer koherenciájának – legalább elvi síkú – megteremtését, s nem módosította a Büntető Törvénykönyv vonatkozó rendelkezéseit. Ez azt eredményezte, hogy – bár az Alkotmány a különböző tulajdoni formák egyenjogúságát

expressis verbis rögzítette – a Btk. továbbra is tartalmazta a társadalmi tulajdon fokozott védelmére vonatkozó rendelkezéseket. Ez a diszkrepancia azonban annak ellenére sem tűnt fel a törvényhozónak, hogy az Alkotmánybíróság több alkalommal állást foglalt az Alkotmány 9. §. (1) bekezdésének értelmezését illetően a tulajdoni formák azonos védelméről az Alkotmány által elismert köz- és magántulajdon közötti egyenlő elbánás biztosítása érdekében.⁴⁰⁶ Az ellentmondást az Alkotmánybíróságnak kellett feloldania, erre 1992-ben került sor. A 6/1992. (I.30.) AB határozat – egyebek mellett – megállapította a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 320. §-ának, valamint a 324. §. (6) bekezdésének alkotmányellenességét, ezért azokat megsemmisítette. Az indítványozó azt kifogásolta, hogy a Btk.-nak a hanyag kezelést szabályozó 320. §-a ellentétes volt az Alkotmány 9. §-ával, amely szerint a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesült, mivel a társadalmi tulajdonnak nagyobb büntetőjogi védelmet biztosított, mint a magántulajdonnak. Utóbb az indítványozó kiterjesztette indítványát a Btk. – a társadalmi tulajdon gondatlan rongálását büntetni rendelő – 324. §. (6) bekezdésére is. Megjegyzendő, hogy bár az 1961. évi V. törvény 298. §-ában szabályozott hanyag kezelés a társadalmi tulajdon fokozottabb védelmére irányult, s a gondatlan elkövetést rendelte büntetni, de ugyanez büntető tényállás körébe sorolta a magánvagyonban elkövetett sérelmeket is, ha a vagyont valaki hatósági megbízatás alapján gondozta, illetve felügyelte (gyám, gondnok). Ennyiben a szabályozásnak kevésbé volt diszkriminatív éle, hiszen a magánvagyon azon csoportjait, ahol a közvetlen tulajdonos akadályoztatva volt objektív okok miatt a vagyon gondozásában, preferáltabb védelem alá helyezte. Élesen elkülönül ezektől az 1978. évi Büntető Törvénykönyv megalkotása. Ennek – a fentiekben is támadott – 320. §-a a hanyag kezelést, mint gondatlan cselekményt csak a társadalmi tulajdon védelmére kodifikálta: „a személyi tulajdonban álló vagyon kezelésével kapcsolatos hanyag kezelés nem állapítható meg, a károsodás miatt a kezelő a polgári jog rendelkezései értelmében felel.”⁴⁰⁷ Tehát az 1978. évi törvényhozás a korábbi, ha nem is teljesen egyenlősítő, de legalábbis fontos kérdésekben arra törekvő, egyenlő tulajdoni szemlélettel szemben gyökeresen szakított, a társadalmi tulajdonnak adva abszolút prioritást a büntetőjog eszközeivel. Nyilvánvalónak tűnik, hogy egy ilyen differenciálás csak az akkori politikai szándékok, s nem a büntetőjogi

⁴⁰⁶ Lásd például a 21/1990. (X.4.), a 7/1991. (II.28.) és a 27/1991. (V.20.) AB határozatokat.

⁴⁰⁷ Az 1978. évi IV. törvény 320. §-ához fűzött miniszteri indokolás.

fejlődés eredményeként manifesztálódhatott jogszabályi formában.

A rongálás esetében hasonlóan alakult a jogi szabályozás, mint ahogyan a hanyag kezelésnél. Meg kell jegyeznünk, hogy a gondatlan rongálást mindenfajta köztulajdon ellen csak az 1961. évi V. törvény rendelte büntetni. Ez a törvény, hasonlóan a hanyag kezelés tényállásához, s a korábbi magyar büntetőjog változásai alapján, bárki tulajdona ellen elkövetett rongálást büntette szándékosság esetén, de a gondatlan elkövetést külön kiemelte, s külön büntetni rendelte, ha azt társadalmi tulajdon sérelmére követték el. Lényegében ez a szabályozás változatlan tartalommal került át az 1978. évi IV. törvénybe. Az Alkotmánybíróság kiemelten hangsúlyozta a fent említett tulajdonok közötti egyenjogúságot, különösen az egyenjogúságból következő egyenlő védelmet. A taláros testület külön is kiemelte a 27/1991. (V.20.) AB határozatában, hogy az Alkotmány 9. §. (1) bekezdése sem jelentette a tulajdoni formák megkülönböztetését, hanem ellenkezőleg, a tulajdonnak bármely formától független védelmét fogalmazta meg. Az Alkotmánybíróság említett döntése szerint ez a védelem jelentkezett az Alkotmány 13. §. (1) bekezdésében is, amely szerint a Magyar Köztársaság biztosította a tulajdonhoz való jogot. Ám, ahogy arra a 21/1990. (X.4.) AB határozatában az Alkotmánybíróság rámutatott, az Alkotmány 9. §. (1) bekezdésében nem a tulajdoni formák felsorolását tartalmazta, nem azok között tett különbséget, hanem ellenkezőleg: a tulajdon bármely formájára nézve diszkrimináció-tilalmat fogalmazott meg. E szempontból tehát a Büntető Törvénykönyvnek a hanyag kezelésre és a rongálásnál a társadalmi tulajdon ellen gondatlanságból elkövetett cselekményekre vonatkozó rendelkezései sértették a jogállam által is megkövetelt egyenlő elbánás elvét, azaz bármilyen tulajdon számára egyenlő védelem nyújtásának a kötelezettségét.

1992-óta az Alkotmánynak és az Alkotmánybíróság verdiktjének köszönhetően tehát nem volt hazánkban legális lehetőség arra, hogy a fokozott büntetőjogi védelem a társadalmi tulajdon tekintetében érvényesíthető legyen. Ahhoz, hogy a distinkció ismét alkalmazható legyen szükséges, hogy az Alkotmány ne tartalmazzon erre vonatkozóan olyan rendelkezést, amellyel összevetve a Büntető Törvénykönyv rendelkezését, levezethető lenne annak alkotmányellenessége. Ez magyarul azt jelenti, hogy ne legyen az Alkotmányban rögzítve a köz- és magántulajdon egyenlőségének elve. Ugyanakkor az ilyen kritérium nem feltétlenül lesz követelmény, ha az Alkotmánybíróság 6/1992-es határozatát tüzetesebben megvizsgáljuk. Ez ugyanis kimondja, hogy a diszkrimináció tilalma nem értelmezendő úgy, hogy kellő alkotmányos indok esetén a jogalkotó ne

különböztethessen a tulajdon büntetőjogi védelmében. A tulajdon tárgyának közösségi rendeltetése, közszolgáltatásra szánt használata, közcélú hasznossága alapja és alkotmányosan igazolható indoka lehet a szigorúbb büntetőjogi védelemnek. A pozitív diszkrimináció abban is megnyilvánulhat, hogy a gondatlan elkövetést is büntetik. Kérdés ezek után viszont, hogy ha a korabeli szabályozásra nemet mondott az Alkotmánybíróság, mert diszkriminatív, akkor milyen feltételek mellett engedné érvényesülni mégis a megkülönböztetett büntetőjogi védelmet?

Ilyen előzményeket követően érkeztünk el 2012. január 1-jéhez. E nap vizsgálódásunk szempontjából két ok miatt is fontos. A Büntető Törvénykönyv e naptól kezdve több ponton is módosult, melyek közül az egyik legjelentősebb a költségvetési csalás tényállásának beiktatása volt, másrészt e napon lépett hatályba Magyarország Alaptörvénye, amely nem tartalmazza az 1949. évi XX. törvény – már hivatkozott – 9. §-ában foglaltakat, vagyis annak deklarálására nem került sor, hogy hazánkban a köz- és a magántulajdon egyenlő védelemben részesül. Az egyenlő védelem jelenti egyfelől azt, hogy azonos elkövetési magatartás mellett nem rendeli súlyosabban büntetni a jogalkotó a társadalmi tulajdon sérelmére történő elkövetést, valamint, hogy a társadalmi tulajdon sérelmére ugyanolyan elkövetési magatartásokkal lehet megvalósítani a bűncselekmény(eke)t, mint a személyes tulajdon esetén – vagyis a jogalkotó nem húzza meg szélesebben az elkövetési magatartások lehetséges körét –, illetőleg azt is, hogy a társadalmi tulajdon elleni cselekmények esetén nem határoz meg átfogóbb, súlyosabb eredményt (például kár helyett vagyoni hátrányt). Ez utóbbi tükröződik például a 2012. január 1-jén hatályba lépett költségvetési csalás⁴⁰⁸ tényállásában, ahol – a Btk. 318. §-ában meghatározott „kárt” okozó csalással szemben – „vagyoni hátrány” okozásáról rendelkezik a tényállás. E védelem azért biztosít a tényállásban megjelölt költségvetést – s így például a magyar központi vagy helyi önkormányzati költségvetést – érintő megtévesztő magatartásokkal ellen fokozottabb büntetőjogi védelmet, mert a vagyoni hátrány a vagyonban okozott kár⁴⁰⁹ mellett magába foglalja az elmaradt vagyoni előnyt is. Ennek értékelése pedig azt is eredményezheti, hogy – a Btk.-ban meghatározott értéksávokat figyelembe véve – súlyosabb megítélés, azaz magasabb büntetési tétel alá esik a cselekmény, mintha kizárólag a kár kerülne értékelésre, amint azt például a

⁴⁰⁸ 2012. évi C. törvény, 310. §.

⁴⁰⁹ A 2012. évi C. törvény, 137. §. 5. pontja szerint a kár a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés.

csalás⁴¹⁰ tényállása kapcsán rögzítette a jogalkotó.

Vizsgálódásunk szempontjából érdekes, hogy az Alaptörvény 32. cikk (6) bekezdése rögzíti azt, hogy „a helyi önkormányzatok tulajdona köztulajdon, amely feladataik ellátását szolgálja”, ugyanakkor ilyen megállapítás az állami tulajdon tekintetében hiányzik. Vagyis az Alaptörvény nem sorolja – legalábbis expressis verbis – az állami tulajdont a köztulajdon kategóriájába, azt azonban rögzíti, hogy „az állam és a helyi önkormányzatok tulajdona nemzeti vagyon. A nemzeti vagyon kezelésének és védelmének célja a közérdek szolgálata, a közös szükségletek kielégítése és a *természeti erőforrások megóvása, valamint a jövő nemzedékek szükségleteinek figyelembevétele.*”⁴¹¹ Amint az alaptörvényi rendelkezésből is kiderül: a jogalkotó kifejezetten – és mint látjuk – fokozottan védi a nemzeti vagyont. A társadalmi tulajdon modern megfelelője tehát – legalábbis magyar relációban – a nemzeti vagyon, amely az állami és az önkormányzati vagyont foglalja magába.⁴¹² Kérdés, hogy ezen alapszintű deklaráció pusztán jogpolitikai állásfoglalásnak tekinthető, avagy a nemzeti vagyon fokozottabb büntetőjogi védelmének legmagasabb szintű megalapozását jelenti? Annak megítélése tehát, hogy szükséges-e a társadalom vagyont, tulajdonát a büntetőjog eszközeivel fokozottabban védeni, a jogalkotó döntési kompetenciájába tartozik, s jogpolitikai állásfoglalást igényel. Hazánkban az elmúlt évtizedekben mindkét megoldásra láttunk példát.

Felhasznált irodalom

- Ádám György (1954): A társadalmi tulajdon védelme hatályos büntetőjogunkban. In: Magyar Jog. 1. évf., 8. sz., 234–237. o.
- Bárd Károly (1978): Vita a Büntető Törvénykönyv Tervezetéről. In: Magyar Jog. 25. évf., 8. sz., 762–766. o.
- Békés Imre–Borbíró László (1958): A társadalmi tulajdon büntetőjogi védelmének kérdéseiről. In: *Rendőrségi Szemle*. 6. évf., 2. sz., 92–105. o.
- Bodgál Zoltán–Bodrogi Károly–Erdősy Emil–Fonyó Antal–Gál Andro–Gáspár Gyula–Kovács Lajos–Pintér Jenő–Wéber Gyula (1981): *Magyar Büntetőjog* különös rész. Budapest: BM Könyvkiadó.

⁴¹⁰ 2012. évi C. törvény, 318. §.

⁴¹¹ Magyarország Alaptörvénye, 38. cikkének (1) bek.

⁴¹² Feltétlenül utalnunk kell azonban arra is, hogy a társadalmi tulajdon bizonyos vonásait felfedezhetjük például az Európai Unió tulajdonának relációjában is.

- Gyarmathy István (1954): A társadalmi tulajdon. Budapest: Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóirat Kiadó.
- Györgyi Kálmán (1984): Büntetések és intézkedések. Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó.
- Kálmán György (1951): A tulajdon elleni bűncselekmények új szabályozásához. In: Jogtudományi Közlöny. 6. évf., 5. sz., 281–283. o.
- László Jenő (szerk.) (1991): *Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése*. Budapest: IM.
- Perényi János (1951): A vagyon elleni bűncselekmények a népi demokráciákban. In: Jogtudományi Közlöny. 6. évf., 7. sz., 398–402. o.
- Timár István (1951): A társadalmi tulajdon büntetőjogi védelme. In: Jogtudományi Közlöny. 6. évf., 1. sz., 30–33. o.

Felhasznált jogszabályok és jogesetek jegyzéke

- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
1878. évi V. törvénycikk magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről
1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról
1948. évi XLVIII. törvény a büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról
1950. évi II. törvényt a büntetőtörvénykönyv általános részéről
2012. C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 21/1990. (X.4.) AB határozat
- 7/1991. (II.28.) AB határozat
- 27/1991. (V.20.) AB határozatok
- Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa B. törv. 549/1975
- Pesti Központi Kerületi Bíróság 6.B.33748/1964